

Јован Чађеновић

ВИДО ЛАТКОВИЋ

Латковић је био професор универзитета, књижевни критичар, историчар књижевности, уредник часописа *Записи и Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*. Четрдесет година бавио се књижевним и научним радом. Почео је да објављује као студент 1922. године. Почиње пјесмама, пише књижевне критике. Од 1937. бавио се претежно књижевном историјом.

Видо Латковић рођен је на Цетињу 1901. године. Гимназију је завршио 1920, студирао је југословенску и свјетску књижевност на Филозофском факултету у Београду. Од 1962. до 1932. године живео је и радио на Цетињу као професор гимназије и учитељске школе. Од 1927 до 1932. био је један од уредника и сарадника часописа *Записи*. Сарадња у Записима има велики значај за оријентацију и даљи рад Вида Латковића. У том периоду сарађује још у *Зетском гласнику*, *Народној старини* и *Прегледу*.

Затим прелази у Скопље гдје је радио као професор Велике медресе и хонорарни наставник на Филозофском факултету од 1932. до 1941. године. На Факултету је предавао теорију књижевности. Сарађује у *Прилозима за проучавање народне поезије*, у *Лужном прегледу*, *Скопском гласнику* и др.

За вријеме рата живио је у Београду и једно вријеме радио као професор VI мушке гимназије. Од новембра 1941. године до краја фебруара 1942. био је у логору на Бањици. Након ослобођења радио је у Пропагандном одјељењу штаба НОВЈ. Од 1945. до 1947. године руководи радом Наставног савета Министарства просвете Н. Р. Србије. У том периоду био је један од уредника *Просветног прегледа*. Сарађивао је у *Савременој школи*, *Књижевности* и *Стварању*.

За доцента на Филозофском факултету изабран је 1947. године, предавао је краће вријеме теорију књижевности, а затим

народну књижевност више од 15 година. У времену од 1948. до 1956. био је шеф катедре за историју југословенске књижевности, а 1952/53. продекан Филозофског факултета. За редовног професора изабран је 1956. године. Од 1954. године члан је уређивачког одбора новопокретног часописа *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*. На тој дужности остао је до краја живота. Умро је 21. јула 1965. године¹.

Значајна је Латковићева сарадња у цетињским *Записима* гдје објављује приказе на дјела разних писаца и прати текућу књижевност². Оцјењује дјела која се појављују у Београду, Загребу, Сарајеву и другим центрима. Писао је о српским, хрватским и другим писцима, као што су Ксавер Шандор Балски, А. Тресић Павичић, Фран Мажуранић, Тин Ујевић, Божидар Ковачевић, Бранко Лазаревић, В. Глигорић, Бранимир Ђосић, Григорије Божовић, Хамза Хумо, Трифун Ђукић, Ристо Ратковић и др. Поклањао је пажњу и мањим писцима и њиховим дјелима. Приказивао је и поједина издања која су објављена у Подгорици, Никшићу, Пљевљима и другим нашим градовима³.

По ријечима Владана Недића, критике које је објавио у *Записима* и *Јужном прегледу* „одликују се оштрим посматрањем, савесном анализом, тачним судом“⁴. Многе Латковићеве анализе и данас посједују своју вриједност.

Латковић се најдуже бавио књижевном историјом. Основне теме његова проучавања су С. Матавуљ, Његош и народна књижевност.

О Матавуљу је почео докторском дисертацијом *Симо Матавуљ у Црној Гори*, коју је одбранио 1939, а објавио 1940. године у Скопљу Студија прати и освјетљава Матавуљев боравак и рад у Црној Гори од 1881. до 1889. године. То су биле најбоље године пишчевог живота. И сам Матавуљ је сматрао вријеме проведено у Црној Гори за „најзанимљивији део свога живота“⁵. Латковић наглашава значај пишчевог боравака у Црној Гори „за интелектуално усавршавање и национално схватање, а нарочито за његов књижевни развој, значај Матавуљевог боравака на Цетињу не може се довољно нагласити“ Матавуљ је дошао у малу престоницу као „једва примећен сарадник задарских политичких новина“ и на Цетињу је почео свој приповједачки рад, развио се и стекао глас као писац. На Матавуља није утицала само Црна Гора, него и културни и књижевни радници из других оредина

¹ Р. Пешић, Био-библиографија др Вида Латковића, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, књ. XXXI, св. 3—4, 1965, 309.

² Љубица Ђорђевић, Библиографија, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, књ. XXXI, св. 3—4, 1965, 310—325.

³ Ј. Чађеновић, Видо Латковић, књижевни историчар и професор, *Годишњак Цетињске гимназије, Цетиње*, 1969, бр. 1, 53—56.

⁴ Владан Недић, О књижевноисторијском раду Вида Латковића, *Прилози*... 167—173.

⁵ Видо Латковић, *Симо Матавуљ у Црној Гори*, Скопље, 1940, стр. III.

који су живјели на Цетињу, као што су П. А. Ровински, Лаза Костић, Јован Павловић и други. У својој студији Латковић обухвата и Матавуљева дјела о Црногорцима која је објавио пошто је отишао из Црне Горе, као што су *Биљешке једног писца*, *Десет година у Мавританији* и др. Роман *Ускок* у свим верзијама такође „чини целину са оним делима која је у Црној Гори писао“⁶.

Књига о Матавуљу садржи ова поглавља: Матавуљев живот у Црној Гори, Матавуљев књижевни рад у Црној Гори, Позније прераде *Ускока*, *Матавуљеви* аутобиографски описи.

У обимној монографији о Сими Матавуљу Станко Кораћ у осврту на литературу о писцу, каже: „Остаје чињеница да се о Матавуљу мало писало. Ако се погледа ко је писао и шта је речено, онда се мора констатовати да је Видо Латковић писао о Матавуљу с највише система и с највише познавања укупног дјела овог писца. Латковић је уочио двије битне чињенице на којима се заснива структура Матавуљеве приче: 1) анегдота као структурална схема и као стварна полазна основа за прозу и 2) радња и покрет изражавају психологију, пошто анегдота не дозвољава психоанализирање“⁷.

Поред тога, Латковић је приредио више Матавуљевих дјела за штампу. У његовој редакцији објављени су: *Бакоња фра Брне*, који је доживио више издања код разних издавача у времену од 1953. до 1965. Написао је предговор првој књизи Матавуљевих *Сабраних дела* (Просвета, Београд 1953). Уз другу књигу истог издања објавио је текст „Како је написан *Бакоња фра Брне*“. Уз четврту књигу (*Биљешке једног писца*) написао је биљешке и поговор. Учествовао је у припреми и других дјела овога писца.

Латковић се дуго бавио Његошевим књижевним дјелом. О њему је написао око 20 чланака и расправа. Почео је приказима на Целокупна дела П. П. Његоша (1926). Затим је писао о неким мјестима из Решетаревог коментара *Горског вијенца* (такође у *Записима*) 1929. године. Писао је о проучавању Његошевих дјела (1937). И касније се враћао коментарима *Горског вијенца* (1939).

Поводом стогодишњице *Горског вијенца* објавио је више радова о Његошевом дјелу: Његошево схватање књижевности, Косовска традиција у *Горском вијенцу* и др. Приредио је два издања *Горског вијенца*. Отада интензивно објављује радове о Његошу. Са Николом Банашевићем приредио је књигу *Савременици о Његошу* (1951). Са Радосавом Бошковићем приредио је *Огледало српско* (1951). Следеће године двојица професора издали су *Горски вијенац* са Латковићевим предговором, биљешкама и објашњењима. Ово издање више пута је поновљено.

Најприје је Латковићеву пажњу привукао Решетарев коментар *Горског вијенца* о коме је критички писао, проучио је све

⁶ Исто, IV.

⁷ Станко Кораћ, *Књижевно дјело Симе Матавуља*, СКЗ, Бгд, 1982, 19.

друге коментаре од С. М. Љубише (1868. у Задру). Сви ранији коментари имали су већих или мањих недостатака, али њихов општи недостатак, по Латковићевом мишљењу, био је у томе што коментари нијесу означавали ауторство других научника у проучавању дјела, него су укључивали у свој коментар резултате других аутора. Тако је поступао Решетар све до десетог посљедњег издања (1940. године у Београду). Први коментар Решетар је објавио 1890. у Загребу.

Латковић је у тим околностима одлучио да напише опсежан коментар спјева, и то је учинио 1952. године. Његово издање *Горског вијенца* више пута је објављивано и готово у потпуности је потиснуло Решетарево издање. У своме коментару Латковић је прихватио и развио поступак који је примијенио А. Барац у своме издању спјева (1947, Загреб). Он је означио прилоге свих ранијих коментатора, проучавалаца дјела чија је рјешења прихватио. Тако је поступио и Латковић, прилоге које је прихватио дао је у тексту коментара под наводницима, а иницијале аутора у заградаи. Латковићев коментар је „замишљен и постављен на широку основицу, прегледана су поново сва појединачна тумачења (. . .) и сви досадашњи коментари и из свега тога обимног материјала направљен је избор. При томе се настојало . . . да се од таквих тумачења узме оно које се најраније појавило“⁸.

У основи ових обимних „биљежака и објашњења“ су Латковићева тумачења и Решетарев коментар. Највише мјеста из спјева Латковић је објаснио Решетаревим тумачењима (око 80), на другом мјесту, и много иза њега, је коментар С. М. Љубише (14), затим Ж. Драговића (9), Бузе Радовића (7), Љубе Стојановића (5) и др. У овај преглед нијесу убројена објашњења *Вијенца* која је Латковић дао на основу других Његошевих дјела, затим на основу Вукових списа (*Рјечника*, *Пословица* и др.); поједина мјеста преузео је из дјела Вука Врчевића, Симе Милутиновића и др. Интересантно је да Латковић ријетко наводи мишљење свога пријатеља, Николе Банашевића, истакнутог његошолога, који ће, касније, приредити критичко издање *Горског вијенца* са обимним коментаром. Дакле, будући коментатори *Горског вијенца* мораће прихватити велики број Латковићевих рјешења спорних и нејасних мјеста у спјеву.

На основу Латковићевог дутог и студиозног бављења Његошевим дјелима настала је монографија о великом пјеснику. *Петар II Петровић Његош*, Бгд 1949, друго издање 1963. Монографија о Његошу (1693) је корјенита прерада раније Латковићеве књиге и квалитетно ново дјело. Ове двије књиге су настале у двије различите етапе у развоју науке о књижевности и у проучавању Његоша. У новој књизи Латковић је настојао да што цјеловитије прикаже Његошево пјесничко дјело и да укаже на

⁸ Видо Латковић, Биљешке и објашњења, у: Петар Петровић Његош, *Горски вијенац*, Просвета Бгд, 1957, 145—6.

његове изворе. У Његошевој поезији истиче два симбола, два антипода који се боре у историји, животу и поезији, у Његошевој Црној Гори.

Књига је настала као резултат дугогодишњег проучавања Његошеве активности, као владара, пјесника, човјека. Она је синтеза огромне литературе о пјеснику и његовом времену. Аутор је користио одабране чињенице да приближи данашњем читаоцу средину, атмосферу, живот људи, духовне преокупације тога свијета. Указано је на Његошев стваралачки однос према народној поезији која је била његова прва лектира и „литерарна школа“ Аутор аналитички прати пјесников развојни пут од народног пјевача до индивидуалног пјесника огромне снаге.

У Латковићевој књизи историји је дато онолико мјеста колико је било потребно за освјетљавање поезије као пјесничког израза и друштвене појаве. Аутор приказује Његошев животни пут, а у вези са тим, пјесников духовни, интелектуални и филозофски развој, истражује околности које су утицале на формирање Његошеве политике.

У књизи се налазе бројне појединости из раније монографије које нијесу биле значајне за савремено тумачење Његошеве поезије. Испуштена су нека мјеста која су била актуелна у вријеме када су унесена у ранију књигу.

Нова монографија садржи више нових поглавља у односу на претходну, а нека мјеста су развијена и допуњена. Тако непосредније пратимо пјесника како продубљује и проширује своје мисаоне и пјесничке идеје и како их све успјешније уобличава. Латковићева књига показује како су најкрупнији догађаји из живота српског и црногорског народа, као и догађаји из историје других народа, имали видног утицаја на Његошево стваралаштво. Он је дубоко проживљавао ролство српског и других југословенских народа, зато је његова поезија у великој мјери ангажована. Она је, поред тога, одраз и његовог личног живота, интензивно проживљеног.

Пјесников додир са Европом имао је видног утицаја на Његошево схватање смисла поезије и задатка пјесника. Након путовања у Русију дошао је до сазнања да његова поезија не треба да буде само надградња на народну пјесму, да пјесник треба да се креће у другом правцу, као истакнути руски и српски пјесници тога доба. Непосредни дотицај са европском културом и књижевношћу снажно је дјеловао на Његошево осјећање свијета и схватање мјеста Црне Горе у томе свијету. Латковић истражује коријене Његошеве мисли, узроке његове узнемирености, подстицаје за инспирације и идеје.

У књизи су прегледно приказани стваралачки периоди, издвојене су етапе које карактерише мисаоно, тематско и стилско јединство његовога дјела. Аутор показује како је пјесник у великим скоковима савлађивао олимпијске висине врхунске поезије. На-

поредо са тим Латковић прати развитак и богаћење пјесничке форме, па поједине одлике Његошеве поезике објашњава у вези са садржином. Без обзира на квалитативне разлике Његошеве поезије из три стваралачка периода, Латковић налази трагове који воде од пјесама из најранијег периода до великих дјела из златног доба његове поезије. Тако је указао на јединство и разноврсност у пјесниковом развојном путу.

Овакав приступ Његошевој поезији води дубљем упознавању пјесниковог развитка и сазријевања, идејног и стваралачког израстања у горостасну пјесничку индивидуалност. Најплоднија Његошева књижевна активност настала је послје цетињске осаме и ћутања у књижевности, дакле од 184—1847 године када ствара своја највећа дјела. Сваком од већих дјела у књизи је дато посебно поглавље. Анализа спјева *Луча микроkozма* приказује ово дјело као врхунски домет Његошеве космичке поезије. Латковић расправља низ питања која су покренули још први испитивачи ове поеме. Једно од њих је: „До које мере је *Луча* рефлекс конкретне животне стварности у којој је Његош живео и делао?“ У овој спјеву Његош је превазишао црно-бијелу технику у приказивању ликова, чак и онда кад су они инкарнација зла (нпр. Сатана у *Лучи* и Мустај кадија у *Вијенцу*). У закључку о овој дјелу Латковић тврди да је *Луча*, и поред одређеног утицаја литературе, оригинално пјесничко дјело којему је у основи дубока филозофска пјесникова узнемиреност.

Анализу *Луче* Латковић доводи у везу са *Вијенцем*. Поглавље о највећем Његошевом дјелу садржи низ синтетичних разматрања, па је у односу на ранију књигу ово поглавље знатно проширено и развијено. Писац велики спјев посматра у склопу ранијег пјесниковог стваралаштва, па у *Вијенцу* налази елементе *Луче*.

Иако драма *Шћепан Мали*, у цјелини узев, представља извјестан пјеснички пад, анализа овога дјела указује на низ појединости које су од значаја за цјелокупну Његошеву поезију. Освијетљени су они елементи дјела који представљају допуну *Вијенцу*.

Према Латковићевој књизи, сва три велика Његошева дјела чине синтезу његове поезије, чине дијалектичко јединство једног времена и човјека у њему. Писац каже: „*Луча* је визија, сновиђење; *Вијенац* узношење, глорификација; *Шћепан* приказ, критика. Пут је водио од идеализма *Луче*, преко романтизма *Вијенца* до реализма у *Шћепану*“.⁹

У сажетом раду о Латковићевом књижевном дјелу Владан Неђић овако карактерише његову књигу о Његошу: „Без икакве сумње, читалац који тражи обимнију оцену *Горског вијенца* узимаће књигу Павла Поповића; онај који тражи личнији доживљај Његоша — књигу Исидоре Секулић. Међутим, чешће но поме-

⁹ Ј. Чађеновић, *Монографска синтеза о Његошу, Огледи и критике*, Универзитетска ријеч, Никшић, 1986, 58—66.

нута дела, читалац ће прелиставати монографију Вида Латковића као најпотпунији и најпоузданији приручник о целом Његошу“.¹⁰

Латковић се рано заинтересовао за народну књижевност. О дјелима усмене књижевности почео је да пише 1927. године, али то су били ријетки прикази, на томе пољу активније је радио у периоду 1934—1936. године када је објавио више радова о народној епизи.

Поред тога, написао је „Биљешке и објашњења“ уз пјесме Вукове IV књиге СНП (1954), што представља значајан прилог проучавању и рецепцији новије народне епике. Ова Вукова књига пјесама обухвата догађаје XVIII и XIX вијека, вријеме око 170 година. Пјесме су настале убрзо после догађаја, па садрже много истинитих података о мјестима, личностима и догађајима. Највећу тешкоћу у објашњавању пјесама представља непотпуно навођење имена јунака. Пјевачи јуначке епике најчешће називају личности по оцу, а не по презимену, или им дају презимена од очеве имена. У коментарима је дато мноштво података (читава књига од око 150 страна), о мјестима, догађајима, лицима, пјевачима, историјским појавама, народној традицији, оружју и одијелу, о нејасним мјестима у пјесмама, о ријетким изразима и др.

Латковић је (са Ј. Чађеновићем) сачинио антологијски избор *Епска народна поезија Црне Горе* (Графички завод, Титоград, 1964) који обухвата изабране пјесме о догађајима из доба Црнојевића па до средине XIX вијека. У овоме зборнику није се ишло, прије свега, на подјелу и издвајање црногорске народне епике из заједничке епике на сх језику, него да се пружи један избор епских пјесама са тематиком из Црне Горе и од црногорских пјевача. Латковић није био одушевљени присталица подјеле онога што је заједничко пјесништво, као стваралачки израз више блиских народа. На почетак збирке стављена је *Женидба Максима Црнојевића*, а могле су јој претходити пјесме од црногорских пјевача о догађајима из ранијих времена.

Ако у избору пјесама нијесмо ишли у давна времена, Латковић је у предговору „Народна епска пјесма у Црној Гори“ приказао развитак и живот епске пјесме у областима данашње Црне Горе од XII вијека до 60-их година XIX вијека. То је један од најобухватнијих и најсадржајнијих прегледа црногорске епике који је до тада постојао. То је уједно и посљедњи Латковићев рад који је објавио за живота.

Универзитетски уџбеник *Народна књижевност I* (Научна књига, Бгд 1967) објављен је постхумно. У пишчевој оставштини нађен је рукопис прве књиге (народна прозна књижевност) углавном довршен. Дефинитвно су га припремиле за штампу Радмила Пешић и Нада Милошевић. Нажалост, поглавље о епској народној

¹⁰ Владан Недић, О књижевноисторијском раду Вида Латковића, *Прилози* ... 171.

поезији аутор није довршио (... проучавање јуначке епике такође је већим делом обрађено, али, као рукопис није био у толикој мери довршен да би се могао штампати “).

У својој књизи Латковић посматра и приказује усмену књижевност југословенских народа као цјелину. Допринос науци о књижевности, поред осталог, представља његова једноставна подјела југословенске усмене књижевности, првенствено лирике и прозе¹¹.

Све главне области Латковићева рада и главне теме представљене су у његовој књизи *Чланци из књижевности* (Цетиње, 1953). Али ова књига, непретенциозна по наслову и обиму, а актуелна по тематици (Вук, Бранко, Његош, Љубиша, Марко Миланов, Матавуљ, Шантић) није доживјела већи успјех.

Као професор и предавач Латковић је подстицајно дјеловао на своје ученике. Своје студенте усмјеравао је на шире изучавање књижевности, тражио је од њих да превазилазе локализам, регионализам и изолационализам. Као предавач настојао је да прошири хоризонте образовања слушалаца, упућивао их је да раде на упознавању књижевности свих наших и других народа. Писао је о књижевним појавама из других литература.¹² В. Недић спомине, поред осталих, и његове чланке из проблематике албанске народне књижевности.

О људским особинама, дружељубљу и простосрдачности, питомости и скромности, озбиљности и орности за шалу писао је у некролошкој биљешци његов дугогодишњи друг Никола Банашевић.¹³

¹¹ В. Недић, Исто, 172.

¹² Ј. Чађеновић, Видо Латковић, књижевни историчар и професор, *Годишњак*... 56.

¹³ Дванаест година, *Прилози*... 165.